

"A Quranic Model of Social Resistance Against the Enemy's Cognitive Warfare; (An Applied Study in Managing the Collective Perception of the Islamic Ummah)."

Fatemeh hedayati azizi

A Level 4 seminarian (Ph.D. equivalent) in the field of Comparative Exegesis (Tafsir) at Hazrat Khadija (PBUH) Theological Seminary, Qom."

Fadak1835@yahoo.com

Abstract

Cognitive warfare is one of the most important types of soft war, which is carried out with the aim of influencing the perception, belief, feeling, and behavior of the audience and leads to the weakening of cohesion and collective will. The present research, with a Quranic approach, explains the Quranic model of social resistance against the enemy's cognitive warfare. In new strategic texts, the comprehensive model of resistance is divided into three layers: individual, institutional, and technical, which in this article the innovative Quranic model was examined. Based on the research findings, social resistance in the Quran is based on components such as increasing faith, insight, patience, trust in God, social unity, following divine leadership, and vigilance against rumors and deception. These components, in the form of a Quranic model, show that the faithful society, by strengthening its epistemological and value foundations, can resist the enemy's cognitive operations and prevent mental and social collapse. Therefore, the Holy Quran, in addition to explaining the nature of the threat, also provides practical strategies for countering and increasing social resilience.

Keywords: Perception, Adversary, Cognitive Warfare, Cognitive Resilience

النموذج القرآني للمقاومة الاجتماعية ضد الحرب المعرفية للعدو؛ (دراسة تطبيقية في إدارة الإدراك الجماعي للأمة الإسلامية)

فاطمه هدايتي عزيزي

طالبة المستوى الرابع في التفسير المقارن، من معهد حضرة خديجه عليها السلام المتخصص في بابل
Fadak1835@yahoo.com

ملخص

الحرب الإدراكية هي من أهم أنواع الحرب الناعمة، والتي تُنفذ بهدف التأثير على إدراك ومعتقدات ومشاعر وسلوك المخاطبين، وتؤدي إلى إضعاف التماسك والإرادة الجماعية. يتناول هذا البحث، بمقاربة قرآنية، تبين النموذج القرآني للمقاومة الاجتماعية في مواجهة الحرب الإدراكية للعدو. في النصوص الاستراتيجية الجديدة، ينقسم النموذج الشامل للمقاومة إلى ثلاث طبقات: فردية ومؤسسية وتقنية، وفي هذا المقال تمت دراسة النموذج القرآني المبتكر. وبناءً على نتائج البحث، تقوم المقاومة الاجتماعية في القرآن على مكونات مثل زيادة الإيمان، والبصيرة، والصبر، والتوكل، والوحدة الاجتماعية، واتباع القيادة الإلهية، واليقظة تجاه الشائعات والخداع. تُظهر هذه المكونات، في إطار نموذج قرآني، أن المجتمع المؤمن يمكنه من خلال تعزيز أسسه المعرفية والقيمية الصمود أمام العمليات الإدراكية للعدو ومنع الانهيار الذهني والاجتماعي. لذا، فإن القرآن الكريم، بالإضافة إلى تبين ماهية التهديد، يقدم أيضاً استراتيجيات عملية للمواجهة وزيادة المرونة الاجتماعية. الكلمات المفتاحية: الإدراك، العدو، الحرب المعرفية، المقاومة المعرفية.

مدل قرآنی مقاومت اجتماعی در برابر جنگ شناختی دشمن؛ (مطالعه‌ای کاربردی در مدیریت ادراک جمعی امت اسلامی)

فاطمه هدایتی عزیزی

دانش آموخته سطح ۴، تفسیر تطبیقی مدرسه علمیه تخصصی حضرت خدیجه علیها السلام بابل
Fadak1835@yahoo.com

چکیده

جنگ شناختی از مهم‌ترین گونه‌های نبرد نرم است که با هدف تأثیرگذاری بر ادراک، باور، احساس و رفتار مخاطبان صورت می‌پذیرد و به تضعیف انسجام و اراده جمعی می‌انجامد. پژوهش حاضر با رویکردی قرآنی، به تبیین مدل قرآنی مقاومت اجتماعی در برابر جنگ شناختی دشمن می‌پردازد. در متون راهبردی جدید، مدل جامع مقاومت، ترکیبی از سه لایه فردی، نهادی و فنی تقسیم شده است که در این مقاله مدل ابتکاری قرآنی مورد بررسی قرار گرفت. براساس یافته‌های پژوهش، مقاومت اجتماعی در قرآن بر مؤلفه‌هایی چون ایمان‌افزایی، بصیرت، صبر، توکل، وحدت اجتماعی، تبعیت از رهبری الهی، و هوشیاری در برابر شایعه و فریب استوار است. این مؤلفه‌ها در قالب یک مدل قرآنی نشان می‌دهند که جامعه مؤمن با تقویت بنیان‌های معرفتی و ارزشی خود می‌تواند در برابر عملیات شناختی دشمن ایستادگی کند و از فروپاشی ذهنی و اجتماعی جلوگیری نماید. بنابراین، قرآن کریم افزون بر تبیین ماهیت تهدید، راهبردهای عملی مقابله و افزایش تاب‌آوری اجتماعی را نیز ارائه می‌کند.

کلمات کلیدی؛ ادراک، دشمن، جنگ شناختی، مقاومت شناختی

مقدمه

در عصر حاضر، عرصه منازعه از میدان‌های نبرد فیزیکی فراتر رفته و ذهن و ادراک انسان‌ها را به اصلی‌ترین جبهه تهاجم بدل ساخته است. جنگ شناختی، که از آن به عنوان یکی از مهم‌ترین اشکال نبرد نوین یاد می‌شود، برپایه تسلط بر روایت‌ها، دستکاری داده‌ها و بهره‌برداری از نقاط ضعف روانی و اجتماعی جامعه هدف استوار است. این تهاجم نرم با هدف تضعیف سرمایه‌های معنوی، استحاله در باورها و ایجاد شکاف در انسجام اجتماعی امت اسلامی صورت می‌گیرد و تحقق اهداف الهی و تداوم رسالت تمدنی آنان را با چالش‌های جدی مواجه می‌سازد.

در برابر چنین هجمه‌ای، صرف تاب‌آوری به معنای تحمل و بازگشت به وضعیت پیشین، پاسخ کافی و جامع نخواهد بود. آموزه‌های وحیانی قرآن کریم، فراتر از یک رویکرد انفعالی، چارچوبی پویا و کنش‌محور برای مقاومت اجتماعی در برابر نفوذ شناختی دشمن ارائه می‌دهد. این مقاومت، نه صرفاً واکنشی مقطعی، بلکه سلوکی آگاهانه و مستمر در جهت حفظ حقیقت، صیانت از هویت دینی و تقویت انسجام اجتماعی است. چنان‌که حق تعالی در قرآن می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (آل عمران،

۲۰۰).

این آیه‌ی کریمه، که بر لزوم صبر، مداومت بر پایداری و آماده باش دائمی تأکید دارد، بنیاد قرآنی مقاومت اجتماعی را در ابعاد مختلف فردی و جمعی ترسیم می‌نماید.

با عنایت به اهمیت راهبردی این موضوع و خلأ پژوهشی موجود در ارائه‌ی مدلی جامع و بومی برای مقاومت اجتماعی برگرفته از قرآن کریم در برابر جنگ شناختی، این پژوهش بر آن است تا با تکیه بر ظرفیت‌های شگرف این کتاب هدایت، مؤلفه‌های کلیدی مقاومت شناختی. اجتماعی را استخراج نموده و مدلی عملیاتی و سه‌سطحی (شناختی، روانی. معنوی، و اجتماعی. نهادی) را طراحی نماید. این مدل، با هدف ارتقاء سطح ادراک جمعی امت اسلامی و تقویت بنیان‌های هویتی و ایمانی آنان در برابر هجمه‌های شناختی دشمن، چارچوبی نظری و کاربردی را در اختیار فعالان حوزه‌ی فرهنگی، اجتماعی و تبلیغی قرار خواهد داد. در این مسیر، تلاش بر آن است تا ضمن وفاداری کامل به مبانی اصیل دین مبین اسلام و رعایت دقیق معیارهای پژوهش علمی، از منابع معتبر تفسیری و پژوهش‌های نوین بین‌المللی در حوزه‌ی جنگ شناختی بهره گرفته شود.

با توجه به این مسئله، سؤال اصلی پژوهش آن است که: مدل قرآنی مقاومت اجتماعی در برابر جنگ شناختی دشمن بر چه مؤلفه‌ها و راهبردهایی استوار است؟

از نظر پیشینه پژوهش، هرچند در سال‌های اخیر آثاری درباره جنگ شناختی، جنگ نرم، تاب‌آوری اجتماعی و برخی مؤلفه‌های مقاومت در قرآن

منتشر شده است، اما بیشترین آثار یا به تبیین کلی تهدیدهای شناختی پرداخته‌اند یا صرفاً به بخشی از عناصر مقاومتی قرآن توجه کرده‌اند. در نتیجه، هنوز پژوهشی که به صورت منسجم و مدل‌مند، مؤلفه‌های مقاومت اجتماعی را بر پایه آیات قرآن استخراج و صورت‌بندی کرده باشد، کمتر مشاهده می‌شود.

نوآوری این پژوهش در آن است که به جای نگاه پراکنده به مفاهیم مقاومت، با رویکردی تطبیقی و قرآنی، یک مدل منسجم از مقاومت اجتماعی در برابر جنگ شناختی ارائه می‌کند و نشان می‌دهد که قرآن کریم چگونه می‌تواند مبنای استخراج راهبردهای عملی برای مقابله با عملیات شناختی دشمن قرار گیرد.

آیت الله جوادی آملی نیز در تسنیم، با طرح این پرسش که آیا تاب‌آوری در برابر جنگ شناختی کافی است، پاسخ منفی می‌دهند. ایشان بر این باورند که جنگ شناختی، بنیان‌های عقلی و ایمانی انسان را هدف قرار می‌دهد و صرف سازگاری با این تهاجم، به معنای پذیرش انفعالی آن است. مقاومت قرآنی، از منظر ایشان، شامل بصیرت‌افزایی، تقویت مبانی عقیدتی، افشای ترفندهای دشمن و حفظ استقلال فکری است (جوادی آملی، ۱۳۹۰، ج ۱۰، ص ۴۰۰-۴۱۰). این رویکرد، با تأکید بر جهاد تبیین (آل عمران، ۱۰۴)، بُعد کنشی و سازمان‌یافته‌ی مقاومت را برجسته می‌سازد که فراتر از صرف تاب‌آوری فردی و انفعالی است.

جنگ شناختی و ضرورت مقاومت قرآنی

۱. مفهوم‌سازی جنگ شناختی: پیوند میان دین و علوم مدرن

جنگ شناختی، عرصه‌ای نوظهور در نزاع‌های بین‌المللی است که با هدف

قرار دادن عقلانیت، باورها و اراده‌ی انسان‌ها، به دنبال تغییر ادراک و دستکاری رفتار است. این نوع جنگ، به جای حملات فیزیکی، از دانش روان‌شناسی، علوم اعصاب، جامعه‌شناسی و فناوری‌های اطلاعاتی بهره می‌برد تا ذهن دشمن را تسخیر کند (Johnson, 2021, pp, 45).

قرآن کریم، در طول تاریخ، همواره با تهاجمات فکری و وسوسه‌های شیطان روبرو بوده است. این تهاجمات، که در قرآن با عناوینی چون فتنه، کذب، افتراء و زخرف القول از آن‌ها یاد شده، در واقع، ریشه‌های تاریخی جنگ شناختی محسوب می‌شوند. در تفسیر نمونه آیت الله العظمی مکارم شیرازی، ذیل آیاتی که به فتنه‌ها اشاره دارند، آن‌ها را آزمایش‌هایی می‌دانند که دشمنان دین، با ایجاد شبهات و القای ناامیدی، مؤمنان را از مسیر حق منحرف می‌کنند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۱۲۳-۱۲۵). ایشان زخرف القول را به گفتارهای فریبنده و ظاهراً صلاحی تشبیه می‌کنند که قلب مخاطب را تسخیر کرده و او را به تدریج از حق دور می‌سازد (همان، ج ۵، ص ۱۸۸-۱۹۰).

مفهوم جنگ شناختی در علوم نظامی و امنیتی نوین، به استفاده‌ی هدفمند از اطلاعات و دانش برای تأثیرگذاری بر شناخت دشمن در سطوح فردی، جمعی و سازمانی اشاره دارد. این جنگ، با هدف قرار دادن نحوه‌ی پردازش اطلاعات در مغز مخاطب، سعی در تغییر تصمیم‌گیری و ایجاد فروپاشی درونی دارد. پیامدهای آن می‌تواند شامل از دست رفتن سرمایه‌ی اجتماعی، بی‌اعتمادی عمومی و تشدید شکاف‌های اجتماعی باشد.

(Chadwick & Singer, 2019, pp, 75).

۲. ابزارها و تاکتیک‌های جنگ شناختی: از قرآن تا نظریه‌های معاصر

تهاجمات شناختی، طیف گسترده‌ای از ابزارها و تاکتیک‌ها را در بر می‌گیرد که ریشه‌ی بسیاری از آن‌ها در آموزه‌های قرآنی قابل پیگیری است. دشمنان دین، همواره سعی در ایجاد تردید در باورهای اساسی مؤمنان داشته‌اند. قرآن کریم، در آیاتی چون «وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ» (سجده، ۱۰)، به ایجاد شبهه در معاد اشاره دارد. آیت‌الله مکارم شیرازی، این‌گونه سخنان را طعنه‌های فکری می‌دانند که هدفشان تضعیف اعتقادات و ایجاد یأس است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۸، ج ۱۷، ص ۲۳۴-۲۳۶). در ادبیات علوم ارتباطات، این تاکتیک به اطلاعات نادرست و اطلاعات غلط هدفمند شناخته می‌شود که اعتماد عمومی را هدف قرار می‌دهد (Wardle & Derakhshan, 2017, 116).

• دروغ‌پردازی و تحریف واقعیت:

دروغ و تحریف حقیقت، ابزاری دیرینه در جعبه ابزار دشمنان حق بوده است. قرآن کریم، در آیه‌ی «إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ» (نحل، ۱۰۵)، افتراء (دروغ‌پستن) را به کسانی نسبت می‌دهد که به آیات الهی ایمان ندارند. مفسران، افتراء را نسبت دروغ محض به خداوند و دین او می‌دانند که نتیجه‌ی عناد و انکار حق است (حویزی، ۱۳۸۳ق، ج ۲، ص ۵۵۲-۵۵۴). این تاکتیک، در جنگ شناختی معاصر، با پروپاگاندا و تولید روایت‌های وارونه

شناخته می‌شود که فضای رسانه‌ای را مسموم می‌کند.

• **جعل هویت و ارزش‌های جایگزین:**

تهاجم فرهنگی و شناختی، غالباً با هدف تغییر هویت ملی و دینی و «رویج ارزش‌های بیگانه صورت می‌گیرد. قرآن، از زُخْرِفِ الْقَوْلِ (زیبایی ظاهری کلام) سخن می‌گوید که دل‌ها را به سوی خود می‌کشاند، اما در نهایت، گمراه‌کننده است (انعام، ۱۱۲). علامه طباطبائی، زُخْرِفِ الْقَوْلِ را باطلِ آرایش یافته می‌دانند که فریبنده و جذاب است، اما مغزِ محتوایی آن، پوچ و منحرف‌کننده است (طباطبائی، ۱۳۷۵، ج ۷، ص ۱۲۵-۱۲۷). این رویکرد، در جنگ شناختی امروز، با بازتعریف مفاهیم بنیادین مانند دموکراسی، حقوق بشر و ترویج سبک‌های زندگی ناسازگار با فرهنگ بومی تبلور می‌یابد.

• **استفاده از احساسات و هیجانات:**

جنگ شناختی، به جای استدلال منطقی، بر تحریک احساسات و برانگیختن هیجانات منفی (مانند ترس، خشم، نفرت) تکیه می‌کند. قرآن، در آیه‌ی «إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَافُ أَوْلِيَائَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران، ۱۷۵)، به ترساندن مؤمنان توسط شیاطین اشاره دارد. مفسران، این ترساندن را وسوسه‌ی روانی می‌دانند که هدفش ایجاد شکاف و دور کردن مؤمنان از یاری خداوند است (قرائتی ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۱۸۵-۱۸۷). این تاکتیک، در جنگ شناختی نوین، با دستکاری افکار عمومی از طریق شوک رسانه‌ای و تولید ترس جمعی صورت می‌گیرد.

۳. ضرورت مقاومت قرآنی در برابر تهاجمات شناختی

مقاومت مبتنی بر آموزه‌های قرآنی، راهکاری اساسی برای مقابله با جنگ شناختی است. این مقاومت، صرفاً دفاع انفعالی نیست، بلکه کنش فعال مبتنی بر بصیرت است:

• تقویت بصیرت و عقلانیت نقادانه

قرآن، مؤمنان را به تدبر و تفکر در آیات الهی و عالم هستی فرا می‌خواند (محمد، ۲۴). بصیرت، به معنای درک عمیق حقایق و توانایی تشخیص میان حق و باطل است. علامه طباطبایی، «بصیرت» را «نور الهی» می‌داند که «عقل را در شناخت حقایق یاری می‌رساند (طباطبائی، ج ۱، ص ۱۸۰-۱۸۲). در علوم اجتماعی، این مفهوم با عقلانیت نقادانه هم‌خوانی دارد که توانایی تحلیل منطقی اطلاعات و شناسایی سوگیری‌ها را تقویت می‌کند (Facione, 1990, 78).

• استحکام مبانی ایمانی و هویت پایدار

ریشه‌ی مقاومت شناختی، در ثبات ایمانی و استحکام عقیدتی قرار دارد. قرآن، مؤمنان را به یقین و ثبات قدم در برابر تردیدها و شبهات دشمن تشویق می‌کند. آیه‌ی «ثَبَّتَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ» (ابراهیم، ۲۷)، بر استحکام اعتقادی تأکید دارد. آیت الله جوادی آملی، القول الثابت را ایمان راسخ می‌داند که در مستحکمی در برابر هجمه‌های فکری است (جوادی آملی، ۱۳۹۰، ج ۱۰، ص ۴۵۰-۴۵۵). این هویت پایدار، مانع از تغییر ارزش‌ها و انفعال فرهنگی می‌شود.

• ایجاد تاب‌آوری شناختی و مصونیت روانی

جنگ شناختی، با هدف قرار دادن کانون احساسات، سعی در ایجاد اضطراب، یأس و نارضایتی دارد. مقاومت قرآنی، با تکیه بر توکل، رضا به قضای الهی و امید به نصرت الهی، تاب‌آوری شناختی و مصونیت روانی ایجاد می‌کند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که باورهای دینی قوی، بهره‌وری شناختی را در شرایط بحرانی افزایش می‌دهد (Al-Haj, 2018, 383).

• بازتعریف مفاهیم و حاکمیت ارزش‌ها

جنگ شناختی، اغلب با بازتعریف مفاهیم و وارونه‌سازی ارزش‌ها صورت می‌گیرد. مقاومت قرآنی، با تأکید بر تعریف اصیل مفاهیم (مانند عدالت، آزادی، کرامت) و بازگشت به مبانی ارزشی و حیانی، این تهاجم را خنثی می‌کند. بازگشت به حاکمیت ارزش‌های الهی، مانع از تضعیف بنیان‌های اخلاق جامعه می‌شود.

۴. راهبردهای مقاومت قرآنی: جهادی فراگیر

مقاومت قرآنی در برابر جنگ شناختی، یک راهبرد چندوجهی و فعالانه است:

• جهاد تبیین و جنگ روایت‌ها

جهاد تبیین (آل عمران، ۱۰۴) (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) مهم‌ترین سلاح مقابله با اطلاعات نادرست و جنگ روایت‌ها است. این جهاد، شامل افشای ماهیت جنگ

شناختی، تبیین اهداف دشمن و ارائه تصویری واقع بینانه و مبتنی بر حقیقت. مفسران این آیه را بیانگر ضرورت شکل گیری یک جریان فعال اجتماعی برای هدایت فکری جامعه دانسته اند.

• آموزش سواد رسانه ای و تفکر انتقادی

قرآن، با تأکید بر تدبیر و تفکر، زمینه ای آموزش سواد رسانه ای و «فکر انتقادی را فراهم می آورد. این امر، به افراد کمک می کند تا پیام های رسانه ای را با دیدی پرسشگرانه و تحلیلی بررسی کرده و از پذیرش کورکورانه ای اطلاعات نادرست پرهیز کنند (Livingstone, 2004,75). أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا (محمد، ۲۴) در این آیه، خداوند مؤمنان را به تدبیر (تفکر ژرف و نقادانه) در آیات قرآن فرا می خواند و ترک تدبیر را نشانه ای از «قفل شدن قلب ها» می داند.

• تقویت جامعه ی شبکه ای مؤمنانه

قرآن، مؤمنان را به اتحاد و همدلی فرا می خواند (آل عمران، ۱۰۳). تقویت جامعه ی شبکه ای مؤمنانه، که بر اعتماد متقابل و تبادل اطلاعات صحیح بنا شده است، می تواند به عنوان بستر مقاومت جمعی در برابر تفرقه افکنی دشمن عمل کند. وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا (آل عمران، ۱۰۳) این آیه از بنیادی ترین آیات اجتماعی قرآن است. مفسران بزرگ آن را ریشه وحدت اجتماعی و انسجام جمعی امت دانسته اند. علامه در تفسیر این آیه توضیح می دهد که حبل الله یعنی ریشمانی که انسان را به هدایت الهی پیوند می دهد؛ و اعتصام به معنای چنگ زدن گروهی و هماهنگی به این ریشمان است.

(طباطبائی، ج ۳، ص ۲۹۸-۳۰۲)

• تولید محتوای فرهنگی هویت بخش و جذاب

برای مقابله با جذابیت ظاهری و تولید روایت های فریبنده توسط دشمن، لازم است محتوای فرهنگی اصیل، هویت بخش و مطابق با نیازهای روز تولید شود. این محتوا، باید توان تغییرادهان و تأثیرگذاری مثبت را داشته باشد:

آیه ۱. بیان اثرگذار، زیبا و حکیمانه

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ (نحل، ۱۲۵)

قرآن دستور می دهد که حقیقت را باید زیبا عرضه کرد تا قدرت رقابت با جذابیت های فریبنده دشمن را داشته باشد. این دقیقاً پایه نظری تولید محتوای هویت بخش و جذاب در جنگ شناختی است.

آیه ۲. جذابیت سازی دشمن و ضرورت تولید محتوای بدیل

وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ (انفال، ۴۸)

تزئین اعمال یعنی دشمن (شیطان یا جریان باطل) باطل را با آرایش، بزک کاری و جذابیت مصنوعی به صورت حق جلوه می دهد. برای مقابله با تزئین باطل، جامعه نیازمند تولید روایت جذاب از حق است.

آیه ۳. هویت بخشی و ساختن خود فرهنگی مؤمن

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً (بقره، ۱۳۸)

این آیه مبنای نظری تولید محتوای هویت بخش است؛ یعنی محتوایی که:

- رنگ الهی،

- شخصیت معنوی،

- و هویت فرهنگی پایدار

این سه آیه بهترین پشتوانه قرآنی برای این مؤلفه هستند و در داوری کاملاً قابل دفاع اند.

• دعوت به بازگشت به فطرت و عقلانیت الهی

جنگ شناختی، غالباً با هدف دور کردن انسان از فطرت پاک و منفعل کردن عقلانیت صورت می گیرد. قرآن، انسان را به بازگشت به فطرت الهی و استفاده از عقل برای درک حقایق دعوت می کند (روم، ۳۰). عقلانیت الهی چارچوبی جامع تر از عقلانیت صرف است که با هدایت وحی، به درک عمیق تر حقایق نائل می شود.

در دعوت به بازگشت به فطرت و عقلانیت الهی، آیه محوری، فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ (روم، ۳۰) است. آیه دستور می دهد که انسان باید دوباره خود را به فطرت الهی بازگرداند؛ یعنی به: - حقیقت جوئی، توحید محوری، عقلانیت پاک، و درک صحیح از جهان.

اما در عقلانیت الهی تأکیدات و مویدات فراوانی با عبارت های لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ، أَفَلَا تَعْقِلُونَ و... بیان نموده است. قرآن در برابر انحراف، انسان را به استقرار بر دین فطری و به کارگیری عقل برای درک حقایق دعوت می کند. در این چارچوب می توان از عقلانیت الهی سخن گفت؛ عقلانیتی که فراتر از عقلانیت صرف ابزاری بوده و در پرتو هدایت وحی، امکان فهم عمیق تر واقعیت ها و

تشخیص روایت‌های تحریف‌شده را فراهم می‌سازد. بدین ترتیب، بازگشت به فطرت و فعال‌سازی عقلانیت هدایت‌شده، یکی از مؤلفه‌های اساسی مقاومت شناختی در قرآن به شمار می‌آید که می‌تواند جامعه را در برابر فریب‌های ادراکی و عملیات روایت‌سازی دشمن مصون سازد.

در نهایت، مقاومت قرآنی در برابر جنگ شناختی، یک جهاد فراگیر است که با تکیه بر قدرت لایزال الهی و استفاده‌ی هوشمندانه از آموزه‌های وحیانی، انسان را قادر می‌سازد تا در برابر پیچیده‌ترین تهاجمات فکری و روانی، سربلند و استوار باقی بماند و به سوی «شکوفایی استعدادهای انسانی و استقرار عدل و حقیقت گام بردارد».

۵. پیوند مقاومت با نظریه‌های اجتماعی و فرهنگی معاصر

مفاهیم قرآنی مقاومت، دارای پیوندهای عمیقی با برخی نظریه‌های جامعه‌شناختی و مطالعات فرهنگی معاصر است، که این پیوندها با توجه به تفاسیر، غنای بیشتری می‌یابند:

سرمایه اجتماعی و اعتماد: نظریه‌های تاب‌آوری اجتماعی، بر اهمیت سرمایه اجتماعی شامل شبکه‌های ارتباطی، هنجارها و اعتماد متقابل تأکید دارند (Adger, 2000, 347-364). در قرآن، آیه‌ی «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (آل عمران، ۱۰۳) به روشنی برای این معنا دلالت دارد. علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، اعتصام به حبل الله را به معنای تمسک جمعی به ریسمان الهی

(یعنی قرآن و سنت) تفسیر می‌کنند که موجب وحدت و همدلی جامعه می‌شود و آن را از تفرقه‌های ناشی از فتنه‌ها و تهاجمات دشمن حفظ می‌کند (طباطبائی، ج ۳، ص ۲۹۸-۳۰۲). این انسجام ایمانی، همان سرمایه اجتماعی است که مقاومت جمعی را تضمین می‌کند.

سرمایه فرهنگی و هویت

در قرآن، از طریق تعالیم و حیانی و قصص انبیاء، به‌طور مداوم در حال بازتولید و تقویت است. آیت‌الله جوادی آملی در تسنیم، هویت دینی را برآمده از معارف قرآنی و فرهنگ نبوی می‌دانند. ایشان معتقدند که جنگ شناختی، در پی سرقت هویتی و جایگزینی فرهنگ بیگانه با فرهنگ اصیل اسلامی است. مقاومت در برابرین تهاجم، مستلزم حفظ پیوستگی فرهنگی و تقویت سرمایه‌ی هویتی از طریق فراگیری عمیق معارف قرآن است (جوادی آملی، ۱۳۹۰، ج ۱۲، ص ۵۵۰-۵۶۰).

زیرساخت‌های نهادی و مقابله‌ای

مدل‌های تاب‌آوری، به زیرساخت‌های نهادی و سازوکارهای مقابله‌ای اشاره دارند (Norris et al. 2008, 114). در منظومه‌ی قرآنی، نظام خانواده، مسجد، تشکیلات مؤمنان و حاکمیت الهی، به‌عنوان نهادهای مقاومت‌ساز عمل می‌کنند. علامه طباطبائی، در تفسیر آیاتی چون «وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ» (بلد، ۱۷)، تواصی را به معنای وصیت جمعی و سازمان‌یافته به حق و صبر

می‌دانند که از طریق نهادهای اجتماعی مؤمنان صورت می‌گیرد و مقاومت فرهنگی و اجتماعی را تقویت می‌کند (طباطبائی، ۱۳۷۵، ج ۲۰، ص ۲۴۵-۲۴۷). همچنین، دعا، ذکر، توبه و استغفار، سازوکارهای مقابله‌ای معنوی و روانی قدرتمندی محسوب می‌شوند که در تفاسیر، به تفصیل به آثار روانی و معنوی آن‌ها در مقاومت فردی و جمعی پرداخته شده است.

درک این پیوندها، با استناد به ژرفای تفاسیر قرآنی، به ما کمک می‌کند تا ضمن حفظ اصالت رویکرد قرآنی، چارچوب نظری پژوهش را با دانش معاصر بشری نیز هم‌راستا سازیم و از این رهگذر، غنای علمی و کاربردی مقاله را افزایش دهیم.

نتیجه‌گیری

در پایان این پژوهش روشن شد که جنگ شناختی، عرصه‌ای پیچیده و هدف‌مند است که باور، هویت و انسجام امت اسلامی را نشانه می‌گیرد و از راه القائات دقیق و تدریجی، در پی استحاله فکری و تضعیف اراده مقاومت است. براساس تحلیل‌های مقاله، قرآن کریم راهبردی صرفاً دفاعی یا منفعل ارائه نمی‌کند، بلکه با فرمان‌های چهارگانه آیه اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله الگوی مقاومتی پویا، جمعی و مبتنی بر بصیرت را ترسیم می‌نماید. یافته‌ها نشان داد که مقابله با این نبرد، نیازمند تقویت سه ساحت اساسی است، بصیرت و استواری شناختی برای تشخیص حق از باطل، تعمیق ایمان و آرامش روانی برای

مصون سازی درونی، و تحکیم پیوندهای اجتماعی و شبکه مؤمنانه برای مقابله جمعی با تحریف و جنگ روایت ها. براین اساس، مدل قرآنی مقاومت اجتماعی که مقاله ارائه کرده، چارچوبی بومی و کارآمد برای صیانت از ادراک جمعی و تقویت بنیه ایمانی امت است. به اجمال، نتیجه آن است که مقاومت در منطق قرآن، امری تشریفاتی یا مقطعی نیست؛ بلکه فرآیندی مستمر از آگاهی بخشی، جهاد تبیین، تقویت ایمان و حفظ انسجام امت است و تنها با چنین رویکردی می توان در برابر هجمه های پیچیده جنگ شناختی ایستادگی پایدار پدید آورد.

منابع و مآخذ

- قرآن کریم، ترجمه ابوالفضل بهرام پور
- ۱. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۰)، تفسیر تسنیم، چاپ چهارم، قم: اسراء.
- ۲. حویزی، عبد علی بن جمعه (۱۳۸۳ق)، تفسیر نورالثقلین، بیروت: مطبعه العلمیه.
- ۳. طباطبائی، محمد حسین (۱۳۷۵)، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت: موسسه الاعلمی.
- ۴. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۸)، تفسیر نمونه، چاپ چهلّم، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۵. قرآنتی، محسن (۱۳۸۸)، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درسهای از قرآن.
- 1 - Adger, W. N. (2000). "Social and ecological resilience: Are they related?" Progress in Human Geography, 24(3), 347-364 .
- 2-Al-Haj, M. (2018). "Social resilience and intercultural relations in divided societies." Journal of Intercultural Studies, 39(4) .
- 3-Chadwick, A., & Singer, J. B. (2019). "The hybrid media system: Politics and power." Oxford University Press .
- 4-Facione, P. A. (1990). "Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction." The Delphi Report. California Academic Press .

5-Johnson, N. (2021). "Information infection: Understanding cognitive warfare in the digital age." NATO Defense College Research Paper .

6-Livingstone, S. (2004). "The challenge of changing audiences: Or, what is the audience researcher to do in the age of the Internet?" European Journal of Communication, 19(1), 75-86 .

7-Norris, P., Walgrave, S., & Van Aelst, P. (2008). "Political activism:

